

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอกล่าง)

และ เมืองนครศรีธรรมราชสมัยรัชกาลที่ 4

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอกล่าง) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระยานครศรีธรรมราช สืบต่อจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ดังโคลงกลาวมาแล้วในบทก่อนเพราะเป็นบุคคลที่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอกล่าง ๓ นคร) เป็นบุตรคนที่สองของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) นับเป็นชั้นหลานเธอในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีรับราชการอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ถึง พ.ศ. 2369 ทัพเรือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระเสนหามนตรี ตำแหน่งช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งนี้เพราะทรงพระราชดำริเห็นว่าเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดต่าง ๆ จึงทรงแต่งตั้งเพื่อให้อาษาช่วยราชการเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) พระเสนหามนตรีรับราชการมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2382 เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมจึงรับหน้าที่รักษาราชการเมืองนคร ฯ เมื่อพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) แล้ว จึงทรงแต่งตั้งให้เป็นพระยานครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. 2384 ทั้งนี้เพราะทรงตั้งพระทัยที่จะชุบเลี้ยงบุตรเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) แต่เดิมมาแล้ว และยังทรงเห็นว่า พระเสนหามนตรีมีอายุสมควรที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ซึ่งเป็นบิดาได้เคยให้ทานช่วยดูแลราชการแทน และบางครั้งก็ให้ออกศึกสงคราม สิ่งเหล่านี้ทำให้ท่านมีประสบการณ์ในด้านการปกครองบ้านเมืองเป็นอย่างดีมาก่อนที่ท่านจะดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนคร ฯ นอกจากนี้บรรดากรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยและพลเมืองในเมืองนคร ฯ ยังเคารพนับถือท่าน ทรงพระราชดำริเห็นสมควรที่จะแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองนคร ฯ ต่อไป "จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งพระเสนหามนตรี เป็นที่พระยาศรีธรรมมาโสกราช ชาติ-

เค็ชัซัยัมไหสุริยาธิปัตติ อภัยพิริยปรากฏมพาทู พระยานครศรีธรรมราช"¹

ในสารตราและกฎที่ทรงแต่งตั้งให้เป็นพระยานครศรีธรรมราชนั้น กล่าวถึงอำนาจและหน้าที่ของเจ้าเมืองนคร ๆ คล้ายคลึงกับสารตรา และกฎที่ทรงแต่งตั้งเจ้าเมืองนคร ๆ คนก่อน สรุปคือให้เจ้าเมืองนคร ๆ ดูแลปกครองให้ประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข เตรียมกำลังและบานเมืองให้พร้อม ถ้าหากเกิดศึกสงครามขึ้นจะได้สามารถรักษายานเมืองให้ปลอดภัย ให้หมิ่นทูลบำรุงพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ให้คอยดูแลเมื่อถึงกำหนดส่งส่วยทุกปี เรื่องบางเรื่องที่แตกต่างกันออกไปจากสารตรา ก่อน ๆ นั้นขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ของแต่ละสมัย เช่นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๆ มีกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเรื่องเงิน อาจจะ เป็นไปได้ที่ในสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอกลาง) คนไทยนิยมสูบฝิ่นกันมาก แม้แต่พระยาพัทลุงเองก็ติดฝิ่น ดังมีปรากฏในจดหมายหลวงอุดมสมบัติว่า "รับสั่งว่าพระยาพัทลุงเป็นคนสูบฝิ่นอ่อนเพลียอย่างนี้ จะตั้งแต่งเป็นเจ้าเมืองอย่างไรได้"² ดังนั้นในสมัยนี้จึงมีกำหนดไว้ในสารตราว่า ฝิ่นนั้นถือว่าเป็นของต้องห้าม การสูบฝิ่นกินฝิ่น ซื้อมือหรือขายฝิ่น ถือเป็นการผิดกฎหมาย ให้ทางเมืองนครศรีธรรมราชจัดการส่งตัวผู้กระทำความผิดมายังกรุงเทพฯ เพื่อจะไต่ลงโทษให้เช็ดหลาบต่อไป

ในปี พ.ศ. 2384 ทางเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) เมื่อได้ทราบข่าวว่า เจ้าพระยานคร ๆ (นอย) ถึงแก่อสัญกรรมจึงถือโอกาสแต่งตั้งบุตรชื่อ ทนุกดาอิ และหลานชื่อ ทนุกหนักดาเก็บถือหนังสือมาที่เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองสงขลา ในหนังสือนั้นมีใจความว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ขอสารภาพผิดจึงจะขอพานบุตรหลานเขามารับ

¹ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 73, ทำเนียบข้าราชการนครศรีธรรมราชสมัยรัชกาลที่ 2 (พระนคร: โรงพิมพ์พานิชกิจ, 2496), หน้า 92.

² หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์ศิwap, 2505), หน้า 299.

ราชการสนองพระเดชพระคุณที่เมืองไทรบุรีตามเดิม พระยานครศรีธรรมราช (นอยกลาง) และพระยาสงขลาพิจารณาแล้วจึงไต่ส่งหนังสือเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ทั้ง 2 ฉบับมายังกรุงเทพฯ ฯ เพื่อนำข้อความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ แล้วจึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระยานครศรีธรรมราช (นอยกลาง) และพระยาสงขลามีหนังสือตอบเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) โดยให้ตงกุกาอิ และตงกุกหมักอากี้เก็บถือน้ำสื่อกลับไป หนังสือตอบนั้นมีใจความว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ได้ทำความผิดต่อแผ่นดิน เมื่อรู้สึกสำนึกกลัวควรแต่งบุตรหลานมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับผิด ไม่ควรส่งมาแต่หนังสือเท่านั้น เมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ได้ข่าวเช่นนั้นจึงมีหนังสือแจ้งให้ตงกุกาอิ และตงกุกหมักอากี้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ฯ ให้เสนาบดีนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานโทษที่ใดกระทำความผิดลงพระราชอาณาเขตก่อน จะขอเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป โปรดเกล้า ฯ ให้มีท้องตราตอบพระราชทานโทษให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) และให้พาบุตรหลานมาอยู่ที่เมืองไทรบุรีตั้งเดิมได้ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ตั้งตงกุกอับคุดลาเป็นรายามุดา ตงกุกาอิเป็นพระอินทวิไชย ในระยะเวลาเดียวกันนี้เอง มีสเตอร์บอนำเจ้าเมืองสิงคโปร์ได้มีจดหมายมาถึงไทยโดยขอให้ไทยยกโทษให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ทางไทยนั้นเมื่อได้รับหนังสือขอพระราชทานอภัยโทษและไต่พิจารณาเห็นว่า เรื่องราวเกี่ยวกับไทรบุรีนี้ก่อให้เกิดความยุ่งยากตลอดมา และตัวเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ก็ชราภาพลงมากแล้ว คงจะไม่ก่อความลำบากให้แก่ไทยอีก ดังนั้นในระยะปลายรัชกาลที่ 3 จึงเป็นระยะที่ไทยจัดการเรื่องเมืองไทรบุรีได้เรียบร้อยอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2391 เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ถึงแก่อสัญกรรม ตงกุกอับคุดลาจึงได้เป็นเจ้าพระยาไทรบุรีต่อมา

เหตุการณ์เกี่ยวกับเรื่องเมืองกลันตัน ซึ่งเคยมีเรื่องวิวาทกันเองในสมัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอย) นั้น ต่อมาในสมัยพระยานครศรีธรรมราช (นอยกลาง) ทางเมืองกลันตันมีเรื่องทะเลาะวิวาทกันอีกในปี พ.ศ. 2383 โดยพระยากลันตันมีใบบอกเข้ามาถึงเมืองนครศรีธรรมราช พระยานคร ฯ (นอยกลาง) จึงส่งใบบอกเข้ามา ณ กรุงเทพฯ มีความว่า เมื่อคราวที่พระยากลันตันให้ทำบุญชื่อกับส่วยเพื่อร่วมทำต้นไม้เงินต้นไม้ทองนั้น ได้

ไซ้คนไปบอกพระยาจางวาง รายามุดา ตนกฐรีอินคารา เพื่อให้มารับตราบัญชาแต่ก็ไม่ว่า
 พระยากลันตันจึงแบ่งแขวงให้พระยาจางวางส่วนหนึ่ง และตลกฐรีอินคาราอีกส่วนหนึ่ง และ
 บรรดาส่วนในเมืองก็แบ่งให้เหมือน ๆ กัน แต่พระยากลันตันและพระยาจางวางเกิดไม่ไว
 ใจกันและกัน พวกกันซุกซนทำสนามเพลาะสูง 3 สอก 4 สอกรอบบ้านของตน นอกจากนั้นว่า
 พระยาจางวาง รายามุดา ตนกฐรีอินคารายังมารุกรานข่มเหง พันแขวงชาวไพร่ของพระยา
 กลันตันอยู่เสมอมา จนกระทั่งพระยากลันตันเหลือที่จะอดทน ทั้งนี้เพราะทั้งพระยาจางวาง
 กับตลกฐรีอินคาราขัดขึ้นอำนาจของพระยากลันตัน พระยากลันตันจึงขอให้พระยานคร ๗
 (นอยกลาง) นำตัวพระยาจางวางมาไว้ ณ เมืองนครศรีธรรมราชเพื่อวาระราชการทางเมือง
 กลันตันจะได้เรียบร้อย เมื่อทางกรุงเทพ ๗ ทราบข่าวจึงโปรดเกล้า ๗ ให้มีท้องตราถึง
 พระยานคร ๗ (นอยกลาง) ว่า ให้พระยานคร ๗ (นอยกลาง) มีหนังสือไปตักเตือนว่า
 กล่าว โดยให้กรมการถือไปถึงพระยากลันตันและพระยาจางวางครั้งหนึ่งก่อน ดังนั้นพระ
 ยานคร ๗ (นอยกลาง) จึงมีหนังสือให้หลวงประเทศสงครามนำไปยังเมืองกลันตัน พระยา
 จางวางรับว่าต่อไปการสิ่งใดจะปรึกษากับพระยากลันตัน แต่อย่างไรก็ตามกิริยาของพระยา
 จางวางกับพระยากลันตันแสดงว่าทั้ง 2 ฝ่ายยังไม่ไว้วางใจกัน เหตุการณ์จึงสงบไปพักหนึ่ง
 ต่อมาในปี พ.ศ. 2384 ตนกฐปะสาเข้ามากรุงเทพ ๗ โดยกล่าวโทษว่าพระยาจางวางกับ
 ตนกฐรีอินคาราริบเอาที่นาและสวนป่าไม้ของตนไป และไม่ยอมคืนให้ ส่วนทางพระยากลัน-
 ตันนั้น กล่าวโทษตลกฐปะสาว่าไม่ซื่อตรงกับตน เพราะให้คนไปชักชวนคบคิดกับพระยามาโงย
 ตนกหลงอาหมัก ตนกคาละระ ณ เมืองตรังกานู ซึ่งตลกฐปะสาไปติดต่อกับเมืองสิงาให้มา
 ช่วยทำร้ายเมืองกลันตันอีกคานหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๗ ทรงพระราชดำริว่า
 พระยากลันตัน ตนกฐปะสา ไม่มีความสามัคคีและก่อเหตุวิวาทกันหลายครั้ง ถ้าหากให้ยู่รวม
 กันต่อไปคงจะมีเหตุวิวาทกันอีก จึงโปรดให้ตลกฐปะสาไปเป็นธุระราชการเมืองหนองจิก
 และให้มีท้องตรามาถึงพระยานคร ๗ (นอยกลาง) พระยาสงขลาและพระยากลันตันให้ทราบ
 เรื่อง แล้วให้พระยาไชยาเป็นข้าหลวงนำตลกฐปะสาไปกลันตันเพื่อแบ่งครอบครัวสมัครพรรค
 พวกมาอยู่เมืองหนองจิก แต่ต่อมาตลกฐปะสาเปลี่ยนใจคิดสลับนพระยาไชยาถึงหมื่นเหรียญ

เพื่อคนจะได้เป็นพระยากลันตัน¹ เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงขัดพระทัยและคัดสินพระทัยจะแยกตนกุปะสาออกจากพระยาจางวางให้ได้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าถาหากปล่อยให้ตนกุปะสาอยู่ใกล้ชิดกับพระยาจางวาง ซึ่งยังคงเป็นอริกับพระยากลันตันอยู่ทั้ง 2 คน คงจะต้องคบคิดกันโจมตีพระยากลันตันอีก จึงโปรดให้พระยานครฯ (นอຍกลาง) เกณฑ์กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา เมืองละ 2,000 คน ให้พระเสนหามนตรี พระสุนทรบุรีฯ คุมลงไปสมทบกับพระยาไชยา ณ เมืองกลันตัน ถาพระยากลันตัน พระยาจางวาง ตนกุปะสา เห็นไพร่พลยกมามากมายอาจจะยอมแพ้กองทัพไทยยกไปถึงเมืองกลันตันปี พ.ศ. 2385 เมื่อจัดการบ้านเมืองเสร็จเรียบร้อย โดยการแยกตนกุปะสาไปอยู่หนองจิก ให้ไกลจากพระยาจางวางเสียแล้วเรื่องราวในเมืองกลันตันก็สงบเรียบร้อย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2388 พระยาตานีป่วยถึงแก่กรรม จึงโปรดให้ตนกุปะสาเป็นพระยาตานี ต่อจากนั้นปรากฏว่าพระยาตานีและพระยากลันตันต่างกลับมาจับมือรักใคร่กันเหมือนเดิม²

เมื่อ พ.ศ. 2387 เป็นระยะเวลาถึงกำหนดที่ประเทศราชจะต้องส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง แต่เมืองสตูลไม่ใคร่ส่งมาให้ทางเมืองสงขลา ดังนั้นพระยาสงขลา (เถียนเสง) ซึ่งเป็นผู้ดูแลปกครองเมืองสตูล ในเวลานั้นจึงต้องนำต้นไม้เงินต้นไม้ทองเครื่องบรรณาการแทนเมืองสตูลเพื่อนำส่งเข้ามาถวายที่กรุงเทพฯ ตามธรรมเนียม เมืองสตูลขึ้นขึ้นอยู่กับสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2385 พระยาสงขลาเห็นว่าการปกครองสตูลยากขึ้น เพราะนอกจาก

¹ หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์ศิวิล, 2505), หน้า 337.

² ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 2, พงศาวดารเมืองถลาง เมืองไทรบุรี เมืองศรี-กัญญา เมืองกลันตัน (พระนคร: กวางหนา, 2506), หน้า 568-575.

มีเรื่องไม่สงบคนไม่เงินคนไม่ทองแล้ว ต่อมายังมีเรื่องกรณีพระยาสุทนต์วิวาทกับพระยาปะลิต
เรื่องเขตแดน ทางกรุงเทพฯ ฯ จึงมีตราให้กรมการเมืองนคร ฯ และเมืองสงขลาออกไป
เพื่อชำระคดี และปักหลักแบ่งเขตแดนใหม่มั่นคงแน่นอน เมื่อจัดการเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระ
ยาสงขลาเห็นว่าพระยาสุทนต์เป็นคนค้องคิงไม่คอยรับผิดชอบราชการต่าง ๆ จึงมีใบบอกกราบ
บังคมทูลขอยกเมืองสตูลให้ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช¹ นอกจากนี้ถ้าพิจารณาแล้วสงขลา
ยังต้องปกครองหัวเมืองมลายูอีก 7 เมืองควย

คงได้กล่าวมาบ้างแล้ว ว่าเมืองสงขลาและเมืองนครศรีธรรมราชมีการแข่งขันกัน
เสมอ พลเมืองส่วนใหญ่ในสงขลา มักจะเป็นชาวเมืองอื่น ซึ่งนิยมมาตั้งที่ท่ามาหากินที่สงขลา
เพราะการคมนาคมสะดวกแก่การค้าขายกับเมืองพัทลุง และหัวเมืองชายทะเลอื่น ๆ เจ้า
เมืองและกรมการเมืองของเมืองอื่น ๆ เช่น นครศรีธรรมราช หรือพัทลุงต่างต้องการได้คน
ของตนคืน ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดการวิวาทกันกับสงขลาเนื่อง ๆ แต่อย่างไรก็ดีในระยะ
ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ นี้ เวลากล่าวว่า สัมพันธภาพระหว่างสงขลา
และนครศรีธรรมราชดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะใน พ.ศ. 2487 สงขลาขอคืน สตูลให้อยู่ใต้อำนาจของนครศรีธรรมราช²

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.
2394 พระองค์ได้ทรงดำเนิการปกครองท่านบุรุษประเทศชาติ โดยเฉพาะจัดความเป็น
ระเบียบเรียบร้อยทางดินแดนภาคใต้ เช่น เรื่องเมืองไทรบุรี กลันตัน เวลากล่าวถึงปัญหา
เมืองไทรบุรีว่า การตกลงให้ชาวมลายูซึ่งเป็นที่ไว้วางใจได้ปกครองนั้นดีกว่าไทยปกครองเอง

¹ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 53, พงศาวดารเมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 230.

² Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824-1851 (New York: Augustin published for the Association for Asian Studies, 1957), p. 75.

เพราะอาจก่อให้เกิดความไม่พอใจ และเป็นโอกาสให้เกิดความยุ่งยากได้ในภายหลัง¹ ดังนั้นอาจกล่าวสรุปได้ว่า ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ไทยมีอำนาจเหนือมลายูมากกว่าในรัชกาลใด ๆ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อมาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. 2394 เป็นต้นไป อังกฤษเริ่มขยายอิทธิพลในแหลมมลายูมากขึ้น ในเวลาเดียวกันอำนาจของไทยก็ค่อยลดลงไปทุกทีและต่อมาในปีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยเริ่มสูญเสียดินแดนเหล่านั้นไป

เมื่อเปลี่ยนรัชกาลใหม่ เป็นสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระยานครศรีธรรมราช (นอญกลาง) ยังคงรับราชการมาตลอดโดยปฏิบัติหน้าที่มาด้วยความเรียบร้อย ดังนั้นในปี พ.ศ. 2395 จึงโปรดให้เลื่อนเป็นเจ้าพระยานคร ฯ ดังสำเนาสารตราต่อไปนี้ "ด้วยมีพระบรมราชโองการตรัสเห็นเกล้าเห็นอกระหม่อมสั่งว่า โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ตั้งให้พระยานครศรีธรรมราชออกไปรักษาย่านเมืองตั้งแต่ปีกน เอกศก มาจนปีชวด จัตวาศกได้ 13-14 ปีแล้ว ผู้คนไทย จีน แขก ก็บริบูรณ์มากขึ้นกว่าแต่ก่อน มีจำนวนสักถึงหมื่นเศษ ถอยความสิ่งไรก็มีได้เกี่ยวข้องให้เคืองฝ่าละอองธุลีพระบาท ทำอาการคึกของหลวงก็ได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน ถึงกำหนดวงกำหนดปีจัดส่งอาการคึก เศษคึกบางส่วนทางชาวคานาครบจำนวนทุกปี มิได้ขาดคางดวงงวดดวงปีแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง พระยานครศรีธรรมราชจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสัตย์ซื่อมั่นคงเป็นความชอบ สมควรเป็นผู้ใหญ่ได้ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเลื่อนให้เป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ชาติโคเชชัย มโหสิริยาธิบตี อภัยพิริยปรากฏมหา ผู้สำเร็จราชการเมืองนครศรีธรรมราชให้เกียรติยศใหญ่ยิ่งขึ้น กรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยไพร่บ้านพลเมืองจะไต่ยำเกรงกว่าแต่ก่อน กิตติศัพท์ปรากฏในนอกประเทศก็จะไต่เป็นที่นับถือแก่หัวเมืองไทย แยกมลายู"² เจ้าพระยานคร

¹ Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824-1851 (New York: Augustin published for the Association for Asian Studies, 1957), p.75.

² ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 73, ทำเนียบข้าราชการนครศรีธรรมราชสมัยรัชกาลที่ 2 (พระนคร: โรงพิมพ์พานิชกิจ, 2496), หน้า 102.

ศรีธรรมราช (นอยกลาง) รัชการการต่อมาถึง พ.ศ. 2410 จึงถึงแก่อสัญกรรม

ในการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้และหัวเมืองขึ้นในแหลมมลายู พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระทัยใส่ดูแลบรรดาหัวเมืองขึ้นต่าง ๆ ทรงปกครองโดยใกล้ชิด ถึงแม้จะทรงมีพระราชภารกิจทั้งปวงในคานการปกครองและการติดต่อกับต่างประเทศก็ตาม ทางคานเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอยกลาง) ใต้ติดต่อกับทางกรุงเทพฯ เสมอมาตลอดระยะเวลาที่เป็นเจ้าเมืองนคร ฯ ในปี พ.ศ. 2395 เจ้าพระยานคร ฯ (นอยกลาง) ใต้ส่งตีบุกเป็นอากรจากเมืองหลังสวน และต่อมาได้เกณฑ์ส่งของใช้ต่าง ๆ เป็นเครื่องพระเมรุสำหรับงานพระบรมศพ และในปีเดียวกันเมืองนคร ฯ ใต้จัดส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง เครื่องราชบรรณาการเป็นประจำทุกปี ดังมีปรากฏในสำเนาหนังสือราชการกล่าวโทษว่า "พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบใตปลาสะของแล้วมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งพระยานคร ฯ จัดแจ้งทำศพต้นไม้เงินต้นไม้ทองเครื่องราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวายกับเงินค่าธรรมเนียมเรือไทหล่า และเงินอากร เตาสุรา เขามาส่งใตกลางดวงพนกกำหนดปีนั้นก็สมควรที่เป็นเจ้าเมืองผู้ใหญ่อยู่แล้ว" ¹ นอกจากนี้เจ้าพระยานคร ฯ (นอยกลาง) ยังเป็นผู้ดูแลการส่งราชบรรณาการของบรรดาหัวเมืองขึ้นทางใต้อีกด้วย เช่น เจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้มีหนังสือไปยังเมืองไทรบุรี สทูล บลิส กะบังปาสู ให้รีบทำศพต้นไม้เงินต้นไม้ทองส่งเข้ามาเพื่อทางเมืองนคร ฯ จะได้จัดส่งไปยังกรุงเทพฯ ฯ ต่อไป ความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองทางใต้อับกรุงเทพฯ ฯ มิได้มีแต่เฉพาะการส่งราชบรรณาการเป็นประจำทุกปีเท่านั้น บางครั้งเวลาถึงงานพระบรมศพบรรดาพระญาติทางเมืองเหล่านี้ก็มักจะส่งของ ผาขาว ตลอดจนของถวายหน้าพระศพเข้าไปกรุงเทพฯ ฯ

¹ กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, หนังสือกอบีราชการกล่าวโทษ. เล่ม 3. จ.ศ. 1214. ทอบเมืองนครศรีธรรมราชชาวควยส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง เครื่องราชบรรณาการ เงินค่าธรรมเนียมเรือ ไทหล่า เตาสุรา, หน้า 144-146.

ทางกรุงเทพฯ ได้ติดต่อกับทางเมืองนครศรีธรรมราชเกี่ยวกับหัวเมืองปักษ์ใต้
 อยู่เสมอ ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานปกครองรวดเร็วและมีผลสมตามความมุ่งหมาย ใน
 ปี พ.ศ. 2396 ทางกรุงเทพฯ มีสารตราบอกไปยังเจ้าพระยามนทรฯ (นอຍกลาง) ให้
 ทกลงปรึกษาเกี่ยวกับพระยาสงขลาเรื่องจะแต่งตั้งให้พระยาสุนทรอภัยดี เป็นพระยาอิทธิ
 หากตกลงเห็นพ้องตกลงกันแล้ว ให้เจ้าพระยามนทรฯ (นอຍกลาง) มีหนังสือไปทางกรุงเทพฯ

ทางด้านเมืองไทรบุรีในปี พ.ศ. 2398 เจ้าพระยาไทรบุรีป่วยมาก ดังนั้นทาง
 เมืองไทรบุรีจึงมีหนังสือบอกมายังเจ้าพระยามนทรฯ (นอຍกลาง) เมื่อเจ้าพระยามนทรฯ
 (นอຍกลาง) ทราบเรื่องจึงมีหนังสือรายงานมาทางกรุงเทพฯ และจะขอยกให้ตนกูอาหมัด
 บุตรเจ้าพระยาไทรบุรีว่าราชการเมืองแทน แต่ในระหว่างที่รอคำสั่งจากกรุงเทพฯ
 นั้นเอง เจ้าพระยาไทรบุรีถึงแก่อสัญกรรมลง เจ้าพระยามนทรฯ (นอຍกลาง) เห็นว่า
 จะไว้ใจมิได้ จึงแต่งตั้งให้หลวงภักดีโยชฯ ไปตั้งเหตุการณ์อยู่ที่เมืองไทรบุรีก่อนที่จะตั้งเจ้า
 เมืองคนใหม่ต่อไป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงทราบเรื่องครั้นว่า "ซึ่งเจ้าพระ-
 ยามนทรศรีธรรมราชจัดให้หลวงภักดีโยชฯ ไปตั้งเหตุการณ์อยู่ ณ เมืองไทรบุรีนั้นขอด้วย
 ราชการแล้ว"¹ ต่อมาทางกรุงเทพฯ มีหนังสือบอกมาทางเมืองนครฯ ว่า ไหยกตนกู
 อาหมัดบุตรเจ้าพระยาไทรบุรีให้ว่าราชการต่อ แต่ในระหว่างที่ยังมิ ได้มีตราแต่งตั้งจาก
 กรุงเทพฯ ออกมานั้น "ให้เจ้าพระยามนทรฯ ดูแลทำนุบำรุงตนกูอาหมัดให้ว่าราชการรักษา
 บานเมืองตามอย่างธรรมเนียมก่อน ถ้าถึงปีเถาะ สัปตศก กำหนดส่งคนไมเงินคนไมทอง
 ให้จัดให้รายามุดา หรือ พระอินทวิไชยศรีตะวัน กรมการอยู่รักษาเมือง ให้เจ้าพระยามนทร
 ศรีธรรมราชพาตนกูอาหมัดคุมดอกไม้เงินดอกไม้ทองเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวาย จะได้ทรง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, หนังสืออภิธานารกษาโกหม. เล่ม 7.
 จ.ศ. 1216. ตอบเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองไทรบุรี ว่าด้วยพระราชนานเงินศฟ
 พระยาไทรบุรีให้ตนกูอาหมัดว่าราชการเมือง, หน้า 97.

พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งเป็นพระยาไทรเจ้าเมือง¹ ในปีเดียวกันนั้นเองพระยากันต์ก็มีหนังสือมาถึงเจ้าพระยานคร ฯ (นอຍกลาง) วามุตรพระยาอิหริ่งนั้นเป็นหลานพระยากันต์ ดังนั้นเมื่อพระยาอิหริ่งถึงแก่กรรมลงจึงต้องการขอรับพระราชทานหลานชายหญิงกลับไปกัณฑ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงทราบเรื่องมีพระราชดำริว่าถึงแม้มูลอกของพระยาอิหริ่ง (พระยาสุนทรธิปัตย์) จะเป็นหลานของพระยากันต์ก็จริง แต่พระยาอิหริ่งนั้นเคยวิวาทกับพระยากันต์มาก่อน จึงให้ตามความสมัครใจของบุตรชายหญิงเหล่านั้นก่อน ถ้าหากบรรดาพรรคพวกพระยาอิหริ่งสมัครจะกลับไป จึงให้กรมการเมืองนครศรีธรรมราชกับกรมการเมืองกันต์มารับไปได้

เรื่องราวเกี่ยวกับเมืองไทรบุรี มีปรากฏในหนังสือสำเนา จ.ศ. 1217 (พ.ศ. 2398) ว่าเจ้าพระยาไทรบุรีมีหนังสือมาถึงเจ้าพระยานคร ฯ (นอຍกลาง) กล่าวอ้างถึงรายามูดา ซึ่งไปอยู่ที่มูเกมปะดั่งตะมะ เมื่อเจ้าพระยาไทรบุรีให้คนไปตามตัวมาก็ไม่ยอมเข้ามาไทรบุรี ดังนั้นต่อมาเจ้าพระยาไทรบุรีจึงถือโอกาสจับตัวรายามูดาและนำมาจำตรวนไว้ โดยมีใครปรึกษากับผู้ใดเลย ซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่รายามูดา ฯ จึงได้มีหนังสือถึงเจ้าพระยานคร ฯ (นอຍกลาง) แจ้งเรื่องให้ทราบ เจ้าพระยานคร ฯ (นอຍกลาง) จึงมีหนังสือตอบว่า โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาไทรบุรีเป็นผู้สำเร็จราชการบ้านเมือง ดังนั้น รายามูดาควรประนีประนอมทำราชการต่อไป ถ้าหากมีเรื่องขัดแย้งกันขอให้พุดจาโดยดีกับเจ้าพระยาไทรบุรี เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงทราบเรื่อง ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องขัดผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และก่อให้เกิดการวิวาทขึ้น จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมีหนังสือไปถึงรายามูดา การเกี่ยวของกับพระยาไทรสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ออกอ้อมไว้อก่อน ตกเทศการแล้งโปรดเกล้า ฯ จะให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์สมันตพงศ์ พิสุทธานทรวัตโนคมวาที่สมุหพระกลาโหม ออกไปจัดแจงดูที่เขตแดนเมืองกระ ระนอง เมืองตะกั่วป่า เมืองถลาง เมืองพังงา แล้วลงไปเมืองนคร

¹ กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, หนังสือกอบีราชอาณาจักรกลาโหม. เล่ม 7. จ.ศ. 1216. ตอบเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองไทรบุรี ว่าควยพระราชทานเงินศพพระยาไทรบุรี ให้คนกู่อาหมัดวาราชการเมือง, หน้า 98.

จึงจะเลยไปเมืองไทร ระวังว่ากล่าวพี่น้องอย่าให้แตกราวแก่กัน กำหนดเดือน 3 เดือน 4 จึงจะถึงเมืองไทร ให้เจ้าพระยานคร ฯ มีหนังสือไปถึงพระยาไทรให้รู้ความด้วย¹

เมื่อ พ.ศ. 2399 (จ.ศ. 1218) ทางกรุงเทพฯ ฯ ได้ทราบข่าวเรือรบอังกฤษ มาทำแผนที่อยู่หน้าเมืองศรีลังกาและกลันตัน ทางกรุงเทพฯ ฯ จึงมีหนังสือบอกมาทางเมือง นครศรีธรรมราช ให้เจ้าพระยานคร ฯ (นอยกลาง) มีหนังสือไปบอกพระยากลันตันให้สังเกตการณ์เกี่ยวกับการที่อังกฤษมาครั้งนี้ และถ้าได้ความประการใด ให้พระยากลันตันรายงานมาที่เมืองนครศรีธรรมราช เพื่อเจ้าพระยานคร ฯ (นอยกลาง) จะไต่รายงานเหตุการณ์เข้ามายังกรุงเทพฯ ฯ ในระยะเดียวกันนี้เองภายในบริเวณหัวเมืองของไทยซึ่งอยู่ใต้การปกครองเมืองนครศรีธรรมราช คือ เมืองไชยา กรมการราษฎรในเมืองนั้นกล่าวโทษพระยาไชยาเป็นความอาญาหลวงหลายราย เมื่อความทราบไปถึงกรุงเทพฯ ฯ จึงทรงพระราชดำริว่า "เจ้าพระยานครศรีธรรมราชทรงพระมหากรุณาชบเลี้ยงเป็นใหญ่กว่าหัวเมือง บัณฑิตทั้งปวง พอจะไว้พระทัยต่างพระเนตรพระกรรณใด จึงโปรดเกล้า ฯ ให้มีตราออกไปถึงเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ให้ขึ้นมาช่วยพระยาเทพวร ชนหลวงสิทธิินายเวรมหากเล็ก เป็นตระลาการชำระความพระยาไชยา..... ถ้าพระยาไชยายังคือตั้งขัดตระลาการประการ ใดต่อไป ก็ให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชเอาตัวพระยาไชยาจำตรวนส่งเข้าไป ณ กรุงเทพฯ แล้วให้ชำระเอาทรัพย์สินสิ่งของซึ่งพระยาไชยากรมการ เก็บรับเอาของราษฎรไว้มากน้อยเท่าใด ให้เร่งชำระเอากับบุตรภรรยาของพระยาไชยาส่งคืนแก่เจ้าของให้สิ้น"²

ใน พ.ศ. 2400 (จ.ศ. 1219) พระยากระบังป่าสู่ถึงแก่กรรม ทางกรุงเทพฯ ฯ จึงให้เจ้าพระยานคร ฯ (นอยกลาง) ลงไปจัดการบ้านเมืองให้เรียบร้อย ถ้าหากเห็นว่า

¹ กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, กอปราชการกลาโหม. เล่ม 11. จ.ศ. 1218. - คอบเมืองนครศรีธรรมราชวาดควรายาคาวีวาทกับพระยาไทรบุรี, หน้า 268.

² กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, กอปราชการกลาโหม. เล่ม 12. จ.ศ. 1218. - ตอนพระยาเทพวรชนช่าหลวงว่าควยใหญ่เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมาช่วยชำระ ความพระยาไชยา, หน้า 169.

บุตรหลานพระยากระบี่ป่าสุวรรณจะเป็นเจ้าเมืองต่อไป ให้เจ้าพระยานคร ฯ (น้อยกลาง) แจงมาให้ทางกรุงเทพฯ ฯ ทราบเรื่องราว

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ อังกฤษมีความสนใจกับบริเวณแผ่นดินใหญ่ของมลายูมาก ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะบริเวณนั้นแบ่งออกเป็นรัฐย่อย ๆ ซึ่งมักวิวาทกันเอง เหตุการณ์อีกอันหนึ่งที่ทำให้อังกฤษมาเกี่ยวข้องกับไทย คือ กรณีเกี่ยวกับหัวเมืองแหลมมลายู เรื่องสงครามกลางเมืองในรัฐปะหังเมื่อ พ.ศ. 2401-2406 และจากเหตุการณ์อันนี้เอง ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงตระหนักได้คือว่าอังกฤษกำลังมีอำนาจมากขึ้นทุกที เรื่องขอ ๆ เกี่ยวกับเรื่องเมืองปะหัง คือ เมื่อเจ้าเมืองปะหังสิ้นชีวิตลงนั้น เกิดการแย่งชิงตำแหน่งเจ้าเมือง หัวหน้ามหัคคองการให้สุลต่านเมืองสิงคโปร์เป็นเจ้าเมือง ต่อมาเหตุการณ์ที่นำไปเกี่ยวข้องของเพราะสุลต่านเมืองสิงคโปร์มาขอกำลังจากไทยให้ช่วย ดังนั้นเมื่ออีกฝ่ายทราบเรื่องจึงนำความไปบอกกับเจ้าเมืองสิงคโปร์ว่า ไทยจะช่วยหัวหน้ามหัคคองการราชสมบัติ ทางอังกฤษจึงสั่งให้รัฐบาลไทยรับเอาหัวหน้ามหัคคองการไปเสียจากปะหัง และอังกฤษถือโอกาสชิงเมืองตรังกัน แต่รัฐบาลอังกฤษตัดสินว่า เจ้าเมืองสิงคโปร์มีความผิดเพราะเป็นผู้รับผิดชอบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น การที่กล่าวถึงเมืองปะหังครั้งนี้ เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงระลึกถึงเมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ฯ ว่า "เจ้าพระยานคร ฯ ก็มีอำนาจแข็งแรงในการทัพเรือ เมื่อครั้งเมืองสิงคโปร์ยังไม่ไต่ตั้งสัญญายังไม่ไต่ทำ นั้แต่คิดอาจะหาบ้านหาเมืองให้ลูกชายของตัวเป็นเจ้าเมืองบาง เป็นผู้ช่วยบาง ยกไปตีเมืองไหนที่เป็นเมืองเราเอง ไต่เจ้าเมืองเสียชิงเอาเมืองให้ลูกชาย..... ถ้าแมครั้งนั้นเจ้าพระยานคร ฯ จะเกลี้ยกล่อมแขกกัณฑ์แขกตรังกันและเมืองอื่น ๆ ในฝั่งทะเลนี้ให้เขาพวกควย ช่วยกันไปตีเอาเมืองป่าหังมาขึ้นขอบขันหัดเสีย แต่ครั้งโนนมีดีกว่าตีเมืองไหนฤา ก็มาถึงกาลบัดนี้ อำนาจในทะเลโตขึ้นกว่าในครั้งนั้น 40 เฑา 50 เฑา รุอยู่แล้ว"¹ พระราชดำรินี้เป็นเชิงทรงเสียคายาว

¹ กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันอาทิตย์ แรม 7 ค่ำ เดือน 9 ปีจอ จัตวาศก จ.ศ. 1224 (พ.ศ. 2405), หมายเหตุรัชกาลที่ 4 เรื่องสุลต่านมหัคคองการเมืองปะหัง, เลขที่ 115.

ในสมัยที่ไทยมีโอกาสจะปราบปรามได้อย่างแท้จริง ก็มีไคทำ จึงก่อให้เกิดความยุ่งยากเกี่ยวกับการปกครองหัวเมืองทางใต้ในระยะต่อมา และตามความเห็นส่วนพระองค์เหตุหนึ่งเป็นเพราะเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) มุ่งมั่นในการตั้งบรรณานุกรมหลานออกไปเป็นเจ้าเมืองต่าง ๆ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับนครศรีธรรมราชนั้นยังคงดำเนินอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่ทางเมืองนคร ๗ ปฏิบัติเป็นประจำตลอดมาถึงการส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองเครื่องราชบรรณาการมายังกรุงเทพฯ ๗ ซึ่งเป็นของเมืองนครศรีธรรมราชเอง และเมืองนคร ๗ ยังเป็นผู้รับบรรณาการจากเมืองอื่น ๆ เช่น ตะกั่วป่า, สงขลา, ไทรบุรี, พังงา ฯลฯ และส่งมายังกรุงเทพฯ ๗ พร้อมกับหนังสือนำของเจ้าพระยานคร ๗ (น้อยกลาง) เมืองนคร ๗ เป็นผู้ส่งส่วยอากรต่าง ๆ เช่น คีบูก, รั้งนก, ไม้ไผ่, อากรเตาสุรา ฯลฯ ในโอกาสที่มืองพระบรมศพก็ส่งเครื่องใช้ต่าง ๆ ในงานพระเมรุ เช่น ผาขาวเข้ามา และบางครั้งก็ไปรุดเกล้า ๗ สิ่งทำหีบถมทองที่ละมาก ๆ จากเมืองนคร ๗ แต่อาจกล่าวได้ว่าความรับผิดชอบและอำนาจเค็ดขาดของเจ้าพระยานคร ๗ เริ่มลดลงกว่าในรัชสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ๗ ก็ทรงปกครองบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด บางครั้งเสด็จประพาสหัวเมืองต่าง ๆ อีกด้วย เช่นใน พ.ศ. 2402 เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรบรรดาเมืองต่าง ๆ บริเวณชายทะเลฝั่งตะวันตก¹ ซึ่งอาจนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์ไทยได้เสด็จประพาสหัวเมืองบักขี้ไต้ถึงเขตแดนมลายู ในระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินแวะเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา ในคราวนั้นพระยาคลังตันไคเข้าเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นอันมาก ส่วนพระยาตรังกานูนป่วยให้ศรีตะวัน กรมการมาเฝ้าแทน นอกจากนี้แล้ว ใน พ.ศ. 2403 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวไคเสด็จโดยทางชลมารคไปประพาส ณ เมืองบักขี้ไต้ฝ่ายทะเลฝั่งตะวันตก ตั้งแต่เมืองเพชรบุรีออกไปทุก ๆ เมือง

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 (พระนคร: โรงพิมพ์เกื้อกูล, 2507), หน้า 109.

ตลอดถึงเมืองสงขลา และทรงแะเมืองนครศรีธรรมราชราวเสด็จกลับ¹ และต่อมา พ.ศ. 2406 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จปักไม้ตึกอีกครั้ง เสด็จแะเมืองชุมพร นครศรีธรรมราช สงขลา คานี้ การเสด็จประพาสหัวเมืองทางใต้ของทั้ง 2 พระองค์นี้ ทำให้ความสับสนระหวางกรุงเทพฯ กับบรรดาหัวเมืองทางใต้เหล่านั้นแนแนแต่ในยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน และเป็นไปโดยทางตรง ไม่ใช่ทางอ้อม คือฟังจากรายงานของทางสงขลา และเมืองนคร ฯ หรือส่งข้าราชการไทยลงไปบางครั้งเช่นแต่ก่อนมาเพียงอย่างเดียว

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอยกลาง) รับราชการตลอดมาจนถึงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. 2410 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่ง "ตั้งแต่ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงเจ้าพระยานคร ฯ เป็นผู้ใหญ่ขึ้นทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมาก็มีใครระวางในราชการสิ่งใดมาเกิดเป็นโบราณโรคขึ้น ในท่ามกลางอายุถึงแก่กรรมนั้น ทรงพระอาลัยเจ้าพระยานคร ฯ เป็นอันมาก"² โปรดเกล้า ฯ ให้พระศิริธรรมปริยรักษ์ พระเสนหามนตรี ญาติพี่น้องจัดงานศพเจ้าพระยานคร ฯ (นอยกลาง) ลงโกศ และให้ตั้งเครื่องสูงตามประเพณี เมื่อเสร็จเรียบร้อยให้รายงานมายังกรุงเทพฯ ฯ เพื่อจะได้ชักศพพระราชทานเพลิงต่อไป และในคราวพระราชทานเพลิงศพนั้น ทรงมีพระราชดำริว่า "เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่ มีแขกประเทศราชขึ้นอยู่หลายเมือง ประการหนึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งเป็นเชื้อกแถวเจ้าพระยานครศรีธรรมราชทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังพระบวรราชวังก็มาก ควรจะแต่งพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยคุมศิลาหน้าเพลิง กับสิ่งของไทยทานของหลวงออกทำบุญพระ

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 116.

² กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, กอปีราชการกระทรวงกลาโหม. เล่ม 29. จ.ศ. 1227. ตอบว่าควยพระราชทานโกศศพเจ้าพระยานครศรีธรรมราช, หน้า 155.

ราชทานเพลิงศพเจ้าพระยานครศรีธรรมราชให้สมแก่ศบรรดาศักดิ์ตามอย่างแตกอน ๆ
สืบมา"¹

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอຍกลาง) รับราชการมาเป็นเวลานาน ใน
ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ นั้นทางเมืองนคร ฯ มีการติดต่อกับกรุงเทพฯ
เจ้าพระยานคร ฯ (นอຍกลาง) นอกจากจะจัดส่งบรรณาการเป็นประจำตามกำหนดแล้ว ยัง
เอาใจใส่ต่อกิจการทางกรุงเทพฯ ฯ อยู่เสมอ เช่น "เจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้จัดแจง
ของถวายเข้ามาในการพระศพสมเด็จพระนางเจ้า..... เมืองนครศรีธรรมราชนี้ เจ้าพระ
ยานครศรีธรรมราชจัดแจงของเข้าทูลเกล้า ฯ ถวายมากกว่าหัวเมืองทั้งปวงนั้น ก็สมควรที่
เป็นเมืองใหญ่อยู่แล้ว จึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชทานเสื้อโมคเทศอย่างน้อยตัวหนึ่ง เสื้อ
คลุมปักทองแดงตัวหนึ่ง ผาเกี้ยว 5 คืบ เขียนทองผืนหนึ่ง รวม 3 สิ่ง ออกมาให้เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช"² เมื่อคราวเมืองนครศรีธรรมราชจับช้างพังเผือกโคและนำมาทูลเกล้า
ถวาย ก็โปรดเกล้า ฯ พระราชทานเสื้อให้แก่เจ้าพระยานคร ฯ อีกเช่นกัน เมื่อ จ.ศ.
1219 (พ.ศ. 2400) เจ้าพระยานคร ฯ (นอຍกลาง) ป่วย ทางเมืองนคร ฯ จึงมอกมา
ทางกรุงเทพฯ ฯ เมื่อทรงทราบเรื่องถึงกับโปรดเกล้า ฯ ให้ขุนประเสริฐโอสถคุมพระโอสถ
ออกไปพระราชทาน และพระราชทานขุนราชแพทยหมอยา หมินวาทโยมาทหมอนวดให้ออกไป
รักษาให้เจ้าพระยานคร ฯ หายโดยเร็วอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเจ้าพระยานคร ฯ
(นอຍกลาง) เป็นข้าราชการ ซึ่งจงรักภักดีรับราชการตลอดมา และเป็นทีไว้วางพระ
ราชหฤทัยผู้หนึ่ง

¹ กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, กอปีราชการกระทรวงกลาโหม, เล่ม 31.
จ.ศ. 1227-1228. ทอบโปรดเกล้า ฯ ให้หมื่นอนุภายพิศาลศักดิ์ พระยาเทพประชุม
นำเจ้าพนักงานคุมศิลาหน้าเพลิงไทยทานออกไปพระราชทานศพเจ้าพระยานครศรีธรรมราช,
หน้า 194.

² กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, กอปีราชการกระทรวงกลาโหม, เล่ม 5.
รัชกาลที่ 4 จ.ศ. 1214-1215. ว่าถวายตอมพระราชทานเสื้อผาเจ้าพระยานครศรี-
ธรรมราช, หน้า 200.

เจ้าพระยานคร ๗ (น้อยกลาง) มีบุตรธิดาปรากฏชื่อในหนังสือลำดับสกุลเชื้อสายพระราชวงศ์กรุงธนบุรีชั้น 4 คือ:-

1. เจ้าพระยาสุทรธรรมาธิบดีศรีธรรมราช (หนูพร้อม ๗ นคร) จางวางเมืองนครศรีธรรมราช
2. พระศิริธรรมบริรักษ์ (ถัด ๗ นคร) ปลัดเมืองนครศรีธรรมราช
3. พระยามวิรักษภูเบศร์ (เอี่ยม ๗ นคร)
4. เจ้าจอมอิม ๗ นคร ในรัชกาลที่ 4
5. หลิ่งกลาง ๗ นคร
6. เจ้าจอมสว่าง ๗ นคร ในรัชกาลที่ 5
7. หลวงอนุสรสิทธิ์กรรม (บัว ๗ นคร)
8. ชายเกศ ๗ นคร
9. หลิ่งนุยเสิม ๗ นคร
10. หลิ่งนุยทิม ๗ นคร

พี่น้องของเจ้าพระยานคร ๗ (น้อยกลาง) นั้นส่วนใหญ่รับราชการอยุ่ตามบริเวณเมืองต่าง ๆ ทางใต้ เช่น พังงา ตะกั่วป่า ตรัง กาญจนดิษฐ์ เกาะสมุย ถ้าเป็นผู้หญิงเขามารับราชการฝ่ายใน แต่มีพระยาพัทลุงซึ่งเป็นพี่ใหญ่เขามารับราชการ ณ กรุงเพท ๗ ซึ่งควรจะกล่าวถึงเล็กน้อย เมื่อแรกรับราชการได้เป็นพระเสน่หามนตรี ปลัดเมืองนคร ๗ ต่อมาเป็นพระยาพัทลุง เมื่อเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรม จึงทรงตั้งเป็นพระยาอุทัยธรรมราชาให้เขามารับราชการในกรุงเพท ๗ ต่อมาในปี พ.ศ. 2394 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ๗ โปรดเกล้า ๗ ตั้งเป็นเจ้าพระยาตำแหน่งผู้รักษากรุง โดยมีสำเนาประกาศว่า "พระยาอุทัยธรรมเป็นคนสนิทชิดชอบพระราชอิริยาศัยมาชานาน แต่กาลยังเยาว์เสมอด้วยพระชนมายุวัย และเป็นผู้นวนชวายุในราชการแต่เดิมา อนึ่ง เจ้าพระยานคร ๗

ผู้เป็นบิดาพระยาอุทัยธรรมราชนั้นแล้ว ก็ได้มีความชอบในแผ่นดินเป็นอันมาก ไต่จัดแจงทำ
ของดี ๆ มีราคาและหาของประหลาดมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายให้เป็นเครื่องราชูป-
โภคใช้สอย.....บัดนี้เจ้าพระยานคร ฯ ก็ดวงลับไปเสียแล้ว ความชอบของเจ้าพระยา
นคร ฯ ก็ควรจะตกอยู่กับพระยาอุทัยธรรมราชนั้น..... ให้เลื่อนพระยาอุทัยธรรมราชขึ้น
เป็นเจ้าพระยามหาศรีธรรม พโลปถัมภ์เทพทวาราวดีศรีรัตนธาดา มหาประเทศาธิบดี
อภัยพิริยปรากฏมหาอนุรักษากรุงเกา ..^๑ เจ้าพระยามหาศรีธรรมเป็นบรรพบุรุษแห่ง
สกุลโกมารกุล ณ นคร

หลังจากที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อยกลาง) ถึงแก่อสัญกรรมลงแล้ว จึง
โปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้พระเสนหามนตรีเป็นพระยานครศรีธรรมราชต่อมา ทั้งนี้เพราะ
ทรงพระราชดำริว่า "เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่ มีเมืองแขกประเทศซาขอบซันท
สีมาเป็นเมืองขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชหลายเมือง อยู่ใกล้เขตแดนอังกฤษ ไพรบ้าน
พลเมืองและลูกค้าไปมาค้าขายมักมีถ้อยความเกี่ยวข้องกันเนื่อง ๆ ราชการสำหรับบ้าน
เมืองก็มีเป็นอันมาก เจ้าพระยานครศรีธรรมราชถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ทรงพระราชดำริ
เห็นว่าบุตรหลานวงศ์ญาติเจ้าพระยานครศรีธรรมราชสืบมานั้น ไต่ทรงพระมหากรุณา
เลียงทำราชการอยู่กรุงเทพฯ .....แต่พระเสนหามนตรีเป็นบุตรผู้ใหญ่ของเจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช ไต่เคยทำราชการมากับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ชำนาญขนบธรรมเนียม
ราชการแล้วก็ให้มีสติปัญญา ภาควินิ มั่นคง อายุอาณามสมควรเป็นผู้ใหญ่รักษายานเมือง
ทำนุบำรุงญาติพี่น้องและระงับกิจทุกขสุขของสมณชีพราหมณ์ อณาประชาราษฎร์ ซึ่งตั้งบ้าน
เรือนท่ามาหากินอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราชต่อไปได้ จึงโปรดเกล้า ฯ พระราชทานนาม
สัญญาบัตร ตั้งให้พระเสนหามนตรีเป็นที่พระยานครศรีธรรมราชชาติเดโชไชยมหัยสุริยาธิบดี

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสมมตอมรพันธุ์, เรื่องตั้งเจ้าพระยากรุงรัตน-
โกสินทร์, (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2512), หน้า 41.

พิริยปรากฏมพาทู ภูวราชการ เมืองนครศรีธรรมราช¹ 1 ทานรับราชการเป็นพระยานคร ๆ สำเร็จราชการเมืองนคร ๆ อยู่ถึง 38 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ๆ โปรดเกล้าฯ เลื่อนเป็น เจ้าพระยาสุธรรมมนตรีจางวางในปี พ.ศ. 2448 ทานถึงแก่อสัญกรรมในปี พ.ศ. 2452 บุตรของท่านซึ่งรับราชการในตำแหน่งสำคัญท่านหนึ่ง คือ พลเอกเจ้าพระยาบดินทร เดชานุกิต (แยม ๗ นคร) รับราชการในตำแหน่งผู้รั้งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ต่อมาในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2465 จึงได้เป็นเสนาบดีกระทรวงนั้น บุตรของท่านเจ้าพระยานครฯ (หนูพยอม) นอกจากเจ้าพระยาบดินทร เดชานุกิตแล้วยังมีพระยานครกุล เชษฐมเหศวรภักดี (เอี้ยก ๗ นคร) และพระยาสุรเทพภักดีศรีพิจิตรบุรินทร์ (พยอม ๗ นคร) เป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้เขตแดนแหลมมลายูครั้งแรกในปี พ.ศ. 2402 ซึ่งนับได้ว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่พระมหากษัตริย์ไทยเสด็จไปประพาสบริเวณแถบนั้นเป็นครั้งแรก ทั้งนี้เพราะในสมัยโบราณการคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ ติดต่อกับเมืองต่าง ๆ ไกลออกไปนั้นไม่สะดวกและกินเวลานาน จึงอาจกล่าวได้ว่าการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ๆ และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า ๆ ณ บริเวณแหลมมลายูนั้น เป็นการเยี่ยมเยียนและดูแลอย่างใกล้ชิดของกรุงเทพฯ ๆ โดยสมเด็จพระมหากษัตริย์ประมุขแห่งประเทศและประมุขรัฐบาล การปกครองแต่เดิมมาซึ่งรัฐบาลทางกรุงเทพฯ ๆ มิได้ควบคุมโดยตรง การปกครองจึงไม่กระชับและมีผลเท่าที่ควร ไม่วาจะเป็นคานการปกครองและเศรษฐกิจก็ตาม และเมื่อมาถึงในตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพยายามปฏิรูปการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กองจดหมายเหตุ, กรมศิลปากร, หนังสืออภิธานการกระทรวงกลาโหม. เล่ม 33. จ.ศ. 1228-1229. ว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตรพระยานครศรีธรรมราช และพระศิริธรรมบริรักษ์ปลัด, หน้า 124.

ปกครอง เพื่อให้การปกครองของประเทศมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่นการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองระยะแรก โดยการส่งข้าหลวงประจำหัวเมืองออกไปปกครองเพื่อรวมการปกครองหัวเมืองมาอยู่ที่ศูนย์กลาง และพยายามกำจัดอำนาจของขุนนางหัวเมืองซึ่งมีมากจากการปฏิรูปนี้เองทำให้การปกครอง การศาล และการคลังของไทยค่อย ๆ มั่นคง และเป็นรากฐานการปกครองในปัจจุบัน.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เจ้าพระยาเสถียรธรรมมนตรี
(หม่อมพริ้งม ณ ยลกร)